

<https://helda.helsinki.fi>

Havainnollinen tutkimus Turun seurapiirielämästä

Riikonen, Hannu

2021

Riikonen , H 2021 , ' Havainnollinen tutkimus Turun seurapiirielämästä ' , Tieteessä tapahtuu , Vuosikerta. 39 , Nro 5 , Sivut 69-71 . < <https://journal.fi/tt/article/view/112060> >

<http://hdl.handle.net/10138/340924>

unspecified
publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

Kirja-arvostelut

69 Topi Artukka: *Tanssiva kaupunki. Turun seurapiiri sosiaalisena näyttämönä 1810-luvulla*. Suomen Tiedeseura 2021. • H. K. Riikonen

72 Lee McIntyre: *Totuuden jälkeinen*. Suomentanut Kimmo Pietiläinen. Terra Cognita 2021. • Antti Hautamäki

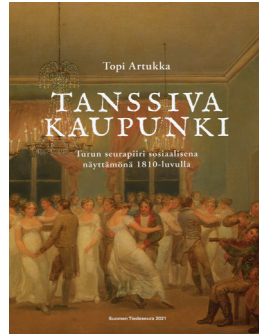
74 Laura Ertimo ja Mari Aho-koivu: *Ihme ilmat! Miksi ilmasto muuttuu*. Into 2019. Mikko Peltari ja Jenna Kunnas: *Näkymätön myrsky*. Otava 2019. • Juhani Päivänen

75 Ronald E. Purser: *McMindfulness. How mindfulness became the new capitalist spirituality*. Repeater 2019. Edgar Cabanas ja Eva Illouz: *Manufacturing happy citizens. How the science and industry of happiness control our lives*. Polity Press 2018. • Vesa Talvitie

77 Kirsi Vainio-Korhonen ja Mikael Korhonen. *Matka Roomaan. Keskiajalta nykypäivään*. Sigillum 2020. • H. K. Riikonen

78 Reuter, Martina (toim.): *Miesvaltaa murtaamassa: Varhaisten feministien filosofisia kirjoituksia*. Gaudeamus 2021. • Jan Forsman

81 Orlando Figes: *Vallankumouksen Venäjä 1891–1991*. Suomentanut Kalevi Suomela. Siltala 2021. • Aki Alanko

Havainnollinen tutkimus Turun seurapiirielämästä

Topi Artukka: *Tanssiva kaupunki. Turun seurapiiri sosiaalisena näyttämönä 1810-luvulla*. Suomen Tiedeseura 2021.

Viime vuosina on ilmestynyt useita sekä tiede- että tietokirjoja, jotka ovat tarkentaneet kuvaa Turun menneisyydestä ja joissa on myös sovellettu uusia teoreettisia lähtökohtia. Tuoreimpana näiden teosten joukkoon on liittynyt Topi Artukan väitöskirjana ilmestynyt Turun seurapiirejä 1810-luvulla käsittelevä tutkimus *Tanssiva kaupunki*. Artukan tutkimus uusintaa ja kehittää tutkimustraditioita, johon ovat kuuluneet Ester Margaret von Frenckellin 1940-luvulla tekemät tutkimukset Helsingin seurapiirielämästä vuosina 1812–32, Eva-Christina Mäkeläisen tutkimus säätyläisten seuraelämästä 1700-luvulla (1972) ja eräät Sven Hirnin teokset. Tietyntylaiseksi vertailukohtaksi asetuu myös Matti Klingen teos *Pääkaupunki* (2012), joka on Helsingin historia vuosilta 1808–63. Tutkiessaan tilaa, tilallisuutta ja sen kokemusta Artukka osin jatkaa Panu Savolaisen tutkimusta (2017) julkisesta ja yksityisestä tilasta Turussa vuosina 1740–1810. Artukan käsittelemää ajanjaksoa on aatehistorialliselta kannalta tutkinut Jukka Sarjala teoksessaan *Tu-*

run romantiikka (2020). Varhainen edeltäjä, joka on tarjonnut runsaasti aineistoa, on kulttuurihistoriaa harrastanut lapsenpäästö- ja lastentautiopin professori Gustaf Heinricius, joka 1900-luvun alussa julkaisi kaksi teosta turkulaisesta elämästä vuosina 1808–28. Artukka on hyvin perehtynyt myös ajankohtaiseen ulkomaiseen tutkimukseen.

1810-luvun Turku on monessa suhteessa mielenkiintoinen tutkimuskohde jo siksi, että kaupungissa oli sivistynyttä korkeampaa virkamiehistöä, joka muodosti pohjan seurapiirin muodostumiselle. Suomen suurimpana kaupunkina Turussa oli, kuten Artukka muistuttaa, 1810-luvulla neljä keskeistä instituutiota, yliopisto, hovioikeus, piispanistuin ja lääninhallitus. Turussa toimi myös merkittävä Suomen Talousseura. 1810-luvusta voidaankin puhua kaupungin erityisenä kukoistuskautena. Toisaalta juuri 1810-luvulla Turku menetti pääkaupungin aseman ja seuraavalla vuosikymmenellä yliopiston.

Artukan käyttämää keskeistä lähdemateriaalia on turkulaisen virkamiehen Johan Petter Winterin pitkän ajan kuluessa pitämä päiväkirja. Se on tavallaan vastine Turussa vuosina 1779–89 opiskelleen Pehr Stenbergin muistelmäkäsikirjoitukselle¹, jota Savolainen on käyttänyt väitöskirjassaan hyväkseen. Mukana on runsaasti myös muuta lähdemateriaalia C. F. Alceniuksen niin sanottujen toveriryppyyden luettelosta palovakuutuksiin. Palovakuutustoiminta oli alkanut Turussa jo 1700-luvun lopulla.²

Artukka on selvittänyt aluksi tutkimuksensa keskeisiä käsitteitä, joita ovat eliitti, säätyläiset (säätyläinen, säätyläistö), seurapiiri ja seurallisuus. Muita tutkimuskirjal-

- 1 Stenbergin muistelmäkäsikirjoitus on ilmestynyt painettuna vuosina 2014–15.
- 2 Ks. Panu Savolainen: *Teksteistä rakennettu kaupunki. Julkinen ja yksityinen tila turkulaisessa kielenkäytössä ja arkielämässä 1740–1810*. Sigillum 2017, s. 80–81.

lisuudessa käytettyjä termejä ovat sfääri ja herrasväki. Jonkin veran Artukka on kiinnittänyt huomiota myös vieraskielisiin vastineihin. Muuten tutkimus jakautuu kolmeen pääosaan. Ensimmäisessä osassa käsitellään seurapiirin toimijoita ja rakenteita (sosiaali- ja virkaryhmät, erilaiset yhteisöllisyyden piirit, miehet ja naiset sekä venäläisten merkitys turkulaisessa seurapiirielämässä). Toisessa osassa tarkastellaan seurapiirin tiloja (Turun seurahuone, teatterit, ravintolat ja kahvilat sekä säätyläiskodit). Kolmas osa keskittyy seurallisuuden kulttuuriin, johon kuuluvat vierailut, ateriointi, tanssi ja esitykset (erityisesti konsertit ja näytelmäesitykset). Näiden aihepiirien käsittelystä Artukan tutkimuksessa voidaan seuraavassa mainita vain joitakin esimerkkejä.

Verkostot ja vierailut

Tanssivassa kaupungissa on kiinnitetty huomiota perheen, sukupiiriin ja kummiverkostojen sekä veljenmaljoilla vahvistettujen ystävyyssuhteiden merkitykseen. Turkulaisten oman seurapiirielämän kehitykseen vaikuttivat kaupunkiin asettuneet venäläiset virkamiehet ja upseerit. Monet näistä olivat saksalaistaustaisia, kuten Fabian Steinheil, Friedrich Wilhelm von Buxhoevden ja Friedrich von Schubert. Jan Pieter van Suchtelen oli puolestaan lähtöisin Alankomaista. He olivat, kuten Artukka toteaa, ”aloitteellisia seuraelämän kehittäjiä ja konserttien ja musiikkiesitysten toteuttajia jo sotavuosista 1808–1809 lähtien”. Upseereille sitä paitsi maksettiin niin sanottua pöytärahaa seuraelämän velvollisuuksien täyttämiseksi. Yhteydenpitoa helpotti suomalaisen ja venäläisen sivistyneistön hallitsema ranskan kieli, jossain määrin myös saksa. Yhteiselo suomalaisten ja venäläisten välillä sujui yleisesti ottaen hyvin, vaikka joitain säröjä siinä esiintyi. Erityisiä ongelmia aiheutti kenraali Nikolai Demidov, joka oli ”tunnettu paitsi vilkkaasta suhteestaan vastakkaiseen suku-

puoleen myös kovasta luonteesta ja karskista käytöksestään, joka johti toisinaan vakaviin ylilyönneihin”. Seurapiirit eivät kuitenkaan Demidovia hyljeksineet tämän ylilyönneistä huolimatta.

Jokaiselle Marcel Proustin lukijalle on tuttua vierailukulttuurin merkitys Ranskassa. Myös 1810-luvun Turussa vierailukulttuuri kehittyi pitkälle. Siihen oli hyvät edellytykset myös sikäli, että Turku oli, kuten Artukka muistuttaa, ”kompakti, keskikokoinen eurooppalainen kaupunki, jossa etäisyydet olivat lyhyitä ja päivän aikana oli mahdollista toteuttaa useita vierailuja”. Artukan esimerkkitapauksessa päiväkirjan pitäjä Winter ennätti 3.1.1814 käydä sukulaisten lisäksi vierailukäynnillä kahdeksassa eri paikassa ja tapasi ilmeisesti tuttavia lounaalla ja päivällisellä. Vierailuja sääteli varsin tarkka tapakoodisto. Toisinaan taustalla oli monimutkaisiakin ylläpidon muutoksia, mutta, kuten Artukka jatkaa, ”yksinkertaisimmillaan motivaationa oli pyrkimys varmistaa pääsy juhliin myös tulevaisuudessa”. Myös vierailuinstituution kuuluva käyntikorttien merkitys on huomioitu. Ruotsalaista kulttuuria 1730–1830 tutkinut Leif Runefelt on esittänyt, että vierailuja harrasivat keikarit ja naismaisina pidetyt miehet. Oman aineistonsa pohjalta Artukka katsoo, että 1810-luvun Turussa miehistä ei tällaista kuvaa muodostu.

Vaikka seurapiiriin keskeisiä toimijoita ovat olleet miehet, seurapiirikulttuuria ei kuitenkaan voi ajatella ilman naisia, jotka oikeastaan mahdollistivat koko seuraelämän. Artukka onkin havainnollisesti tuonut esille naisten roolin juhlien valmistelijoina ja seuraelämän näyttämöiden rakentajina. Ranskasta niin tutuille naisten ylläpitämille salongeille ei suoranaista vastinetta varmuudella kuitenkaan tuolloisesta Turusta löydy. Artukka kuitenkin arvelee, että Vendla Gustava von Willebrand (o.s. von Wright) olisi jonkinlaista salonkia pitänyt. Teoksessa on esillä myös ravintoloita pitäneitä naisia, kuten

sittemmin Helsinkiin siirtynyt Cajsa Wahllund, ja useita vain etunimeltä tunnettuja piikoja.

Edellä mainitussa teoksessaan *Pääkaupunki* Matti Klinge on tehnyt suuren numeron G. M. Armfeltin turkulaisten negatiivisuutta koskevista näkemyksistä.³ Artukan kysymyksenasettelun kannalta asia ei ole keskeinen, mutta hän on kuitenkin muuhun tutkimukseen (jota Klinge ei ole käyttänyt) viitaten kyseenalaistanut kuvan Turun huonosta maineesta

Seurapiirien tilat

Artukka on esitellyt havainnollisesti seurapiiriin edellä mainitusti tilat rakennusten pohjaratkaisuja ja huonejärjestystä myöten. Päinvastoin kuin Viipurissa, jossa oli paljon kivitaloja, Turussa säätyläistö suosi puisia asuinrakennuksia. Rakennusten ja huoneiden sijoituksessa otettiin huomioon näköala ja kommunikaatio. Au-rajojen puolella olevista huoneista oli mukava katsella näköalaa ja kadun liikennettä. Samalla kadulla kävelijät saattoivat havainnoida, mitä sisällä tapahtui. Säätyläiskodeissa järjestetyt tilaisuudet näkyivät ikkunoista jossain määrin myös ulospäin, joten myös tavalliset kaupunkilaiset saivat niihin tuntumaa.

Ravintoloiden ohella Artukan tutkimuksen mielenkiintoista antia ovat selvitykset Turun seurahuoneesta ja teattereista, niiden perustamisvaiheista, rahoituksesta, omistussuhteista ja tilaratkaisuista. Seurahuoneyhtiössä rahoittajan roolissa, osakkeenomistajana toimi myös säätyläisnaisia. Teatteri oli tietenkin seurapiirielämän kannalta tärkeä, mutta se oli kuitenkin avoin kaikille ja siinä oli mahdollista ylittää sosiaalisten ryhmien rajat.

Artukka on jättänyt kaksi tilaa esityksensä ulkopuolelle vedoten lähdemateriaalin puutteeseen. Näin ollen Kupittaa kylpylästä ei puhuta, vaikka muuten kylpy-

3 Matti Klinge, *Pääkaupunki. Helsinki ja Suomen valtio 1808–1863*. Otava, 2012, s. 51 ja 54–58.

lät ovat aina olleet seurapiirielämän kannalta tärkeitä. Toisaalta kirkon edustajista piispa, sittemmin arkkipiispa J. J. Tengströmiä ja tuomiorovasti Gustaf Gadolinia lukuun ottamatta ei puhuta juuri mitään. Kirkon edustajien ei kai keti sopinut kaikkeen seurapiirielämään muutenkaan osallistua. Mutta mikä oli 1810-luvun alussa valmistuneen uuden piispantalon merkitys? Aivan ilmeisesti sielläkin kävi paljon vieraita, kun ottaa huomioon, että talossa oli 170 viini- ja samppanjalasia.⁴ Charles (Carlo) Bassin suunnittelema talo oli sitä paitsi varsin iso.⁵ Sisätiloiltaan ja huonejärjestykseltään sitä olisi kiinnostavaa verrata Artukan esittelemiin muihin Turun taloihin ja niiden pohjapiirroksiin.

Kuvitus

Tanssivassa kaupungissa on monipuolinen kuvitus. Keskeisessä asemassa ovat August Mannerheimin seuraelämää kuvaavat akvarellit, joita on myös Matti Klinggen *Pääkaupungin* kuvituksena. Vaikka kohteena on Turku, kuvituksena on käytetty varsin paljon myös ulkomaisia maalauksia. Tämä on perusteltua sikäli, että kotimaista aineistoa ei kovin paljon ole saatavilla, ja toisaalta Suomessa noudatettiin myös paljon ulkomailta tuttuja seuraelämän käytänteitä. Huomiota herättävän runsaasti mukana on ruotsalaisen Carl Johan Ljunggrenin ja eräiden englantilaisten taiteilijoiden kariatyyreja ja satiirisia kuvia seuraelämästä. Tämä satiirinen puoli ei itse tekstissä tule kovinkaan keskeisesti esille. Mukana on kuitenkin luku liiallisuuden herättämistä pahennuksesta ja arkkipiispa Tengströmin vetoamus yksinkertaisemman ja säästeliäämmän elämäntavan puolesta (lisäyksenä mainittakoon, että Tengström oli ruotsintanut Horatiuksen oodin kultaisen keskittien noudattamises-

4 Jukka Paarma, *Arkkipiispantalo. Historia ja asukkaat*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2015, s. 43.

5 Paarma, sama, s. 39–45.

ta). Winterin kuvaus juhlissa juopuneista professoreista on kyllä myös mukana. Alkoholin kulutuksesta ja Turussa saatavilla olleista alkoholijuomista on kirjassa muutenkin runsaasti tietoa. Winterin päiväkirjassaan mainitsema teen, punaviinin ja rommin sekoitus ei kuitenkaan vaikuta kovin houkuttelevalta.

Muutamia lisänäkökohtia

Tanssivassa kaupungissa on Turun seuraelämää taustoitettu myös eurooppalaisella aineistolla (esimerkiksi seurahuoneiden historia Euroopassa). Hieman yllättävää kuitenkin on, että vaikka Ester Margaret von Frenccklin tutkimus Helsingin seurapiirielämästä mainitaan, sen aineistoa ei juuri ole käytetty hyväksi kiinnostavana vertailumateriaalina. Turun, Viipurin ja Helsingin ohella ohella voisi panna merkille Pohjois-Suomesta Oulun, joka vuonna 1815 oli Suomen kolmanneksi suurin kaupunki ennen Poraa, Viipuria ja Vaasaa ja jonka seurapiirihahmoja ja tanssiaisia on Sara Wacklin kuvannut havainnollisesti viehättävässä teoksessaan *Hundrade minnen från Österbotten* (suom. *Sata muistelmia Pohjanmaalta*).

Yleensä huolitellusti toteutetussa kirjassa on vain muutamia epätarkkuuksia ja lipsahduksia. Kansallisbiografian artikkeliin nojaava tieto siitä, että Jan Pieter van Suchtelen olisi toiminut matematiikan professorina Leidenissä lienee liioitteleva vaikka hän opettikin siellä matematiikkaa ollessaan kenraalimajuri Carel Diederik du Moulinin adjutanttina. Kenraali von Buxhoevedenin elinvuodet on hakemistossa ilmoitettu väärin. Kun kirjassa on mainittu, että Turkuun käsiteltynä ajanjaksona perustettiin postilaitos, olisi väärinkäsityksen välttämiseksi parempi sanoa, että postilaitos organisoitiin tuolloin uudeksi keskusvirastoksi (Per Brahe toi postilaitoksen Suomeen jo vuonna 1638).

Niin runsas kuin Artukan käyttämä tutkimus-

kirjallisuus onkin, joitain täydennysehdotuksia voidaan esittää. Mielellään olisi mukana nähnyt pari klassista esitystä, kuten Gunnar Suolahden tutkielman ”Suomalaisen rococo-ajan kodeista”, joka sisältyy häneen esseekokoelmaansa *Vuosisatain takaa* (1913), ja kirjallisuudentutkija Rafael Koskimiehen teoksen *Porthanin aika* (1956), jossa yksi luku on omistettu seuraelämälle. Ranskalaisen salonkien yhteydessä voisi mainita Roger Picardin klassisen teoksen, suomeksi vuonna 2018 ilmestyneen *Salonkien ajan*. Henkilöhakemistossa on onnistunut ratkaista, että kulloisenkin henkilön kohdalla on mainittu hänen viransa tutkittavana ajanjaksona, mutta mukana olisi mielellään nähnyt myös mahdollisen myöhemmän viran tai aseman.

Artukan väitöskirjana ilmestyneessä *Tanssivassa kaupungissa* on joitakin ”opinnäytemaisuuksia”. On esimerkiksi tarpeetonta viitata ulkomaiseen tutkimukseen puhuttaessa rakennuksista sekä yksilöiden että yhteisöjen statuksen nostattajina, koska asian on kuka tahansa voinut itse havaita. Ohjaajien ja tarkastajien mainitseminen nimilehdellä on tarpeetonta, koska ne kuuluvat tiedekunnan pöytäkirjoihin (tai enintään erilliselle liuskalle kirjan välissä). Mutta joka tapauksessa on mainiointa, että Turun yliopistossa voidaan humanistisella alalla vielä julkaista Savolaisen ja Artukan tutkimusten kaltaisia painettuja ja ulkonaisesti näyttäviä väitöskirjoja, jotka eivät ole sidottuja määrättyyn tylysään formaattiin tai 250 sivun enimmäispituuteen.

H. K. RIIKONEN

Kirjoittaja on Helsingin yliopiston yleisen kirjallisuustieteen professori (emeritus).